

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

КИСЛУН В. В.,
випускник аспірантури кафедри
конституційного права та правосуддя
(Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова),
директор
(ГО «Науково-дослідний інститут
проблем держави та права», Україна)

УДК 345.55

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.1>

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД В УКРАЇНІ
НА СУЧАСНОМУ ІСТОРИЧНОМУ ЕТАПІ**

У статті досліджені проблеми правового статусу депутатів місцевих рад України, проаналізована нормативно-правова база, що його регулює, вивчаються питання депутатської етики, та гарантій депутатської діяльності. Досліджені питання мобілізації депутатів та їхнє право вільно залишати територію України. Досліджені шляхи підвищення якості депутатської діяльності та з цією метою надаються пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства.

Мета роботи: метою запропонованої статті є дослідження проблемних аспектів правового статусу депутатів місцевих рад України, що є наслідками викликів сьогодення. Виявлення реального обсягу повноважень депутатів місцевих рад, виявлення причин корупційних правопорушень, що скоюються депутатами, а також, виявлення проблем, що заважають ефективній діяльності ДМР, та надання пропозицій щодо змін до законодавства з метою їхнього усунення.

Методологія дослідження: у дослідженні було використано загальнонаукові та спеціальнонаукові методи, що забезпечило об'єктивність висновків запропонованого дослідження та достовірність отриманих результатів.

Результати: виокремлено та проаналізовано проблемні питання правового статусу ДМР, що є актуальними на сучасному історичному етапі їхньої діяльності. Дійдено до висновку, що повноваження ДМР мають багаторічну тенденцію до звуження. Підтверджені висновки інших авторів, що в умовах воєнного стану, ДМР, що не працює в раді на постійній основі, не користується правом на виїзд з України. Досліджені гарантії депутатської діяльності. Зазначено, що ДМР, що здійснює свою діяльність в раді не на постійній основі, не має права на бронювання під час мобілізації, та питання втрати кворуму місцевими радами з зазначеної причини в законодавстві не вирішено.

Практичні результати: зроблені пропозиції з удосконалення чинного законодавства.

Цінність/оригінальність: запропоноване дослідження розкриває теми, що не були розкриті достатньої мірою в дослідженнях інших авторів.

Ключові слова: депутат місцевої ради (ДМР), виборна депутатська посада, правовий статус, юридична відповідальність, місцеве самоврядування, Україна, помічник-консультант, права, обмеження, що накладені на депутатську діяльність, гарантії депутатської діяльності, депутатська етика.

Kyslun V. V. Problems of the legal status of deputies of local councils in Ukraine at the modern historical stage

The article examines the problems of the legal status of deputies of local councils of Ukraine, analyzes the regulatory framework that regulates it, studies the issues of parliamentary ethics, and guarantees of deputy activity. They study ways to improve the quality of deputy activity and for this purpose provide proposals for improving the norms of current legislation.

The purpose of work: the purpose of the study is to study the legal status of deputies of local councils of Ukraine. Identifying the real scope of powers of deputies of local councils, identifying the causes of corruption offenses committed by deputies, as well as identifying problems that interfere with the effective activities of the DMR, and providing proposals for amendments to the legislation in order to eliminate them.

Methodology of the study. In the study, general scientific and special scientific methods were used, which ensured the objectivity of the study and the reliability of the results obtained.

Results. The problematic issues of the legal status of the DMR, which are relevant at the present historical stage of their activity, are singled out and analysed. It is concluded that the powers of the DMR have a long-term tendency to narrow. The conclusions of other authors have been confirmed that under martial law, the DMR, which does not work in the council on a permanent basis, does not enjoy the right to leave Ukraine. The guarantees of deputy activity are studied. It is noted that the DMR, which does not carry out its activities in the council on a permanent basis, does not have the right to reservation during mobilisation, and the issue of loss of quorum by local councils for this reason is not resolved in the legislation.

Practical implications. Proposals were made to improve the current legislation.

Value/originality. The proposed study reveals topics that have not been sufficiently covered in the studies of other authors.

Key words: *local council deputy (LCD), elected deputy position, legal status, legal responsibility, local self-government, Ukraine, assistant consultant, rights, restrictions imposed on deputy activity, guarantees of deputy activity, deputy ethics.*

Вступ. Постановка проблеми. Криза легітимності, що охопила місцеві ради, вимагає шляхів свого вирішення. Однією з причин зазначеної кризи є суттєві недоліки існуючого правового статусу ДМР. Зокрема, визначення правового статусу незвільнених ДМР як такого, що не є трудовими правовідносинами, як вони визначенні у КЗпП, що породжує ряд серйозних проблем.

Мета роботи: метою дослідження є вивчення правового статусу депутатів місцевих рад України. Виявлення реального обсягу повноважень депутатів місцевих рад, виявлення причин корупційних правопорушень, що скоюються депутатами, а також, виявлення проблем, що заважають ефективній діяльності ДМР, та надання пропозицій щодо змін до законодавства з метою їхнього усунення, та з метою підсилення юридичної відповідальності ДМР.

Методи дослідження: у дослідженні було використано загальнонаукові та спеціальнонаукові методи, що забезпечило об'єктивність дослідження та достовірність отриманих результатів.

Стан наукової розробленості теми дослідження та останні публікації: питання правового статусу депутатів місцевих рад України у пострадянський період досліджували такі автори, як: Л.Л. Лабенська, В.М. Тупіцин, О.В. Батанов, С.О. Семко, М.О. Сичова, М.В. Савчин, О.Ю. Лялюк, І.В. Склярєнко, А.І. Швець [3], Р.Ф. Джафаров, О.В. Чернецька, В.І. Шарий [4], І.М. Мищак, В.М. Кампо, С.Г. Серьогіна, Ю.М. Тодика, І.Є. Словська, Т.І. Лебідь, Д.М. Луц, В.Е. Гедульянов, В.В. Кравченко, С.В. Назаренко, А.О. Надежденко, С.С. Яремчук, І.В. Козачок, та інші.

До останніх публікацій відносяться статті за авторством: О.Л. Дурман (2019), В.В. Васильєвої (2020), Р.Ф. Джафарова (2021), Ю.П. Максименко (2023) [1], І.Є. Словської (2022), М.О. Петришиної (2022), Д.М. Майстро та Р.М. Максакової (2025).

Виклад основного матеріалу статті та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Слід виокремити **проблеми виборної депутатської посади**. За ст. 3 ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування», посадами в органах місцевого самоврядування є: виборні посади, на які особи обираються на місцевих виборах та виборні посади, на які особи обираються або затверджуються відповідною радою [29]. Та, згідно п. 11 ч. 3 ст. 3 ЗУ «Про державну службу», дія цього Закону не поширюється на депутатів місцевих рад [33]. Як вказано в Ухвалі Харківського окружного адміністративного суду про відмову у відкритті провадження від 26.07.2021 р. по справі 520/13062/21, депутат місцевої ради не є ані посадовою, ані службовою особою органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, не відноситься до суб'єктів владних повноважень і не наділений владними управлінськими функціями [32] [1, с. 139], що свідчить про досить невисокий правовий статус депутата місцевої ради. Але, на думку Ю.П. Максименко, депутат місцевої ради є громадським діячем, і одночасно суб'єктом владних повноважень, але лише в межах представницького органу місцевого самоврядування [1, с. 140, 225].

Згідно ст. 18 ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування», граничний вік перебування на службі в органах місцевого самоврядування становить 65 років. Ці обмеження не поширюються на посадових осіб місцевого самоврядування, які обираються на відповідні посади [29]. Вважаємо, що доцільність перебування на виборній депутатській посаді осіб віком більше ніж 65 років та до 70 років може бути виправдана лише за умови дуже доброго стану фізичного та розумового здоров'я, тоді як досягнення особою віку у 70 років пропонується розглядати як безумовну підставу для дострокового припинення депутатських повноважень за рішенням відповідної ради. Тому, пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» [5] шляхом додання нового пункту 7² наступного змісту: «досягнення ним віку в 65 років».

Ще однією проблемою, є те, що у зв'язку з партизацією місцевих рад, насамперед, обласних, районних в областях та міських, значно підсилилася проблема підміни народного представництва (ст.ст. 5, 69, 140, 141 [11]) партійним представництвом. Ця проблема була зазначена у дослідженнях [10, с. 13] [4, с. 219]. Тому, можна погодитись з В.М. Тупіциним та А.Ф. Ткачуком, які відмічають суттєву залежність депутатського корпусу від політичних партій та їхнього керівництва [2, с. 166] [17, с. 124].

Проблеми реалізації повноважень депутата. Слід відмітити недостатність деяких контрольних повноважень депутатів. Так, відповідно до ст. 28 ЗУ «Про звернення громадян», контроль за дотриманням законодавства про звернення громадян здійснюють депутати місцевих рад [23]. Однак, механізм такого контролю в законодавстві окремо не визначений. Аналогічним чином, відповідно до ч. 2 ст. 17 ЗУ «Про доступ до публічної інформації», громадський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації здійснюється депутатами місцевих рад, шляхом проведення громадських слухань, громадської експертизи тощо [26], що не є ефективними засобами захисту порушених прав. Дослівне повторення цієї норми наведено у п. 14 Указу Президента України «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації» від 05.05.2011 р. № 547/2011 [8]. Однак, розгляд звернень самих депутатів не визначений як першочерговий. Так, у розділі III Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, згідно підрозділу 5 «Організація контролю (моніторингу) за виконанням документів»: контроль (моніторинг) здійснюється за виконанням завдань, визначених... (п. 1 [30]), де звернення депутатів місцевих рад не були зазначені серед звернень інших осіб.

Згідно п. 5 ч. 7 ст. 21 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності», депутати відповідних місцевих рад мають право надавати пропозиції до проектів містобудівної документації на місцевому рівні [16], але у 2018 р. ця норма була вилучена.

Право звернення ДМР до суду А.І. Швець [3, с. 94] не вважає ефективним засобом захисту інтересів територіальної громади, оскільки судові процеси є складними та тривалими. Як вказано у Постанові КАСу у складі Верховного Суду від 14.02.2024 р. по справі 380/17653/21, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30 січня 2019 р. в справі № 803/413/18, та у постанові Верховного Суду від 16 січня 2024 р. в адміністративній справі №150/928/14-а викладено такі висновки: «депутат місцевої ради не наділений правом здійснювати представництво інтересів територіальної громади, інтересів ради або інтересів утворених нею комісій, або інтересів виборців інакше, ніж поза відносинами представництва. Відповідні ради, а не окремі депутати, є тими представницькими органами місцевого самоврядування, які наділені в силу закону на звернення до суду з метою захисту порушених прав територіальної громади [16] [1, с. 142] [3, с. 43–44], що суттєво обмежує можливості депутата, оскільки за ст. 124 Конституції, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір [11].

Таким чином, можна дійти до висновку, що повноваження депутатів МР мають багаторічну тенденцію до звуження.

Починаючи з 2022 року особливої актуальності набуло *право вільно залишати територію України*. Згідно ст. 33 Конституції України [11], кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Якщо, згідно п. 1.3 Наказу начальника Львівського прикордонного загону Західного регіонального Управління ДПСУ від 10.11.2020 р. № 245-ОД наказувалося надавати безперешкодне перебування в пункті контролю: «депутатам місцевих рад народних депутатів» – під час вирішення питань своєї депутатської діяльності з урахуванням п. 3 мотивувальної частини і п. 1.2 резолютивної частини Рішення КСУ від 10 квітня 2003 р. № 7-рп/2003 [9] [13], чим пільги депутатів ВР було поширено на ДМР. Але, починаючи з 2022 року ситуація кардинально змінилася. Так в п. 2¹⁴ Правил перетинання державного кордону громадянами України зазначено, що у разі введення в Україні воєнного стану депутати місцевих рад, мають право перетинати державний кордон на підставі відповідних рішень про службові відрядження [21]. У зв'язку з цим, заслуговує на увагу науково-консультативний висновок НАПрНУ щодо роз'яснення норми Постанови КМУ № 69 від 27.01.2023 р., якою внесено зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених Постановою КМУ № 57 від 27.01.1995 р. [21], у частині можливості перетину державного кордону України депутатами місцевих рад на підставі відповідних рішень про службові відрядження. На сьогодні відсутні законодавчі підстави та порядок направлення у службове відрядження депутатів місцевих рад (крім тих, які обрані секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної у місті ради), що унеможливує практичне застосування даної підстави для законного перетину ними державного кордону України під час дії воєнного стану [27, с. 245]. І, дійсно, можливість направлення у відрядження ДМР, що здійснює свої обов'язки в раді не на постійній основі, законами [5; 12] не передбачена, і на практиці такі ДМР вимушені добровільно складати свої депутатські повноважень, аби отримати змогу залишити територію України. Для депутата, що працює в раді на постійній основі, як зазначає Волинська обласна рада, Постанова КМУ [21] не дає конкретного алгоритму дій, а перетинати державний кордон депутати мають право лише у депутатських справах, маючи при цьому запрошення, а також розпорядження про відрядження голови відповідної ради [31]. Таким чином, можна дійти до висновку, що ДМР, що працюють в раді на постійній основі, включаючи жінок, під час дії воєнного стану користуються правом залишати територію України але з суттєвими обмеженнями. При цьому, слід зазначити, що згідно п. 3 ч. 1 ст. 5, підставою дострокового припинення повноважень ДМР є припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України [5], а вірогідність неповернення ДМР до України в умовах сьогодення слід розглядати як високу, що може спричинити втрату депутатського корпусу у межах держави.

Ще однією підставою перетину є пропуск через державний кордон жінки-ДМР (у тому числі тієї, яка є усиновлювачем, опікуном, піклувальником, однією з прийомних батьків або однією з батьків-вихователів) та/або чоловіка, який є самотнім батьком, самотнім усиновлювачем або опікуном, піклувальником, прийомним батьком чи батьком-вихователем (за умови, що він не перебуває у шлюбі та самотійно виховує та утримує дитину без участі матері), із числа зазначених у цьому пункті осіб, які мають або виховують дитину/дітей віком до 18 років, під час їх виїзду за межі України з метою відвідування таких дітей, які перебувають за межами України, або для супроводження таких дітей для виїзду за межі України (п. 2¹⁴ [21]), але ця підстава на практиці також була суттєво обмежена.

Проблеми гарантій депутатської діяльності. За ч. 5 ст. 30 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад», на час виконання депутатських повноважень депутату місцевої ради надається відстрочка від призову на строкову військову чи альтернативну (невійськову) службу. У зв'язку з депутатською діяльністю депутат місцевої ради також звільняється від проходження навчальних зборів [5] [3, с. 58]. Згідно ст. 23 ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [19], депутат місцевої ради правом на відстрочку від призову у зв'язку з мобілізацією не наділений та не має права на бронювання [28]. Виключенням є випадки, якщо депутати працюють в раді на постійній основі, їх можуть забронювати. Окрім того, депутати призовного віку можуть мати інші підстави для того, аби не бути мобілізованими [28]. Адже, перманентна мобілізація триває, але ситуація, що робити, коли місцева рада внаслідок мобілізації її депутатів втратить кворум, чинним законодавством [12] [10, с. 7] не передбачена. Як зазначається в публікаціях ЗМІ, депутати органів МС відносяться до незалежних осіб, бо значну частину важливих рішень щодо життєдіяльності територіальної громади можуть приймати саме депутати виключно на пленарних засіданнях місцевих рад (ч. 1 ст. 26 [12]). До них відносяться: затвердження місцевого бюджету (п. 23 ч. 1 ст. 26 [12]), вирішення питань регулювання земельних відносин (пп. 34, 34¹, 35 ч. 1 ст. 26 [12]), управління комунальним майном (ст. 143 [11]), прийняття рішень про відчуження комунального майна (п. 30 ч. 1 ст. 26 [12]) [28], та інші важливі питання. На практиці вихід був знайдений, коли мобілізовані депутати можуть достроково скласти повноваження, щоб їхню фракцію представляв наступний депутат у списку партії [28], та продовжити службу в силах оборони [24]. Є й ті депутати, хто числяться у лавах ЗСУ чи ТрО, перебувають у тилу і відвідують сесії, зокрема у Київській [24]. Депутатів можуть відкликати на пленарні засідання сесії ради, якщо вони перебувають не на першій лінії фронту. Є випадки, коли військовозобов'язані депутати приїжджають й беруть участь в засіданнях. Якщо уявити, що більшість депутатів перебувають на передовій і через складну ситуацію не можуть з'явитися, то таку сесію не можна провести [28]. Але, як зазначається в публікаціях, під час військової служби повноцінно долучитися до депутатської роботи може бути складно або й взагалі неможливо [24].

Окрім того, у законодавстві не закріплено таке важливе право депутатів як право на отримання службового житла. Тому, пропонується доповнити Перелік категорій працівників, яким може бути надано службові жилі приміщення [14] пунктом 70: «депутати місцевих рад, що потребують поліпшення житлових умов, або які не мають житла у населеному пункті, де розміщена місцева рада, до якої їх було обрано».

Загалом, можна погодитися з авторами Дослідження [10, с. 7], які вважають, що рівень гарантій діяльності ДМР є досить недостатнім для їх належного мотивування та ефективної діяльності.

Проблеми юридичної відповідальності депутатів. Згідно п. 1 ст. 4 ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», основними засадами внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування є: посилення відповідальності представників органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами, що їх обрали [17], однак, можна погодитися з В.І. Шариєм, що реального механізму відповідальності ДМР перед територіальною громадою на сьогодні не існує [4, с. 216].

Згідно ст. 24 ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування», матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних,

міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету. Сільські, селищні, міські, районні у місті, районні та обласні ради, сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної та обласної ради мають право зворотної вимоги (регресу) до посадової особи місцевого самоврядування, яка заподіяла шкоду територіальній громаді, у розмірах і порядку, визначених законами України та статутами територіальних громад, прийнятими відповідно до законів України [29]. При цьому, не встановлено прямого обов'язку депутатів відшкодувати спричинену ними шкоду в повному обсязі. Тому, можна не погодитися з рекомендаціями, за яких ДМР, що не обіймають виконавчих посад, несуть не персональну, а колективну відповідальність як члени колегіального органу, тобто ради [15, с. 20], оскільки це посилює ситуацію безвідповідальності та безкарності. Таким чином, спричинена шкода відшкодовується за рахунок місцевого бюджету, а не винної особи, як цього вимагає принцип невідворотності покарання. Але, навіть пред'ява регресного позову є правом місцевої ради, а не її обов'язком, як це б мало бути.

У відповідності з пп. «б» п. 1 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є: особи, уповноважені на виконання функцій місцевого самоврядування, зокрема, депутати місцевих рад [25]. Але підставою для дострокового припинення повноважень ДМР можуть слугувати лише кримінальні корупційні злочини. Так у Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 06 грудня 2021 р. по справі № 320/7259/19 було викладено такі висновки: ОСОБА_1 було притягнуто до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП [22], проте, до нього не було застосовано стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а відтак відсутня одна з обов'язкових підстав для дострокового припинення його повноважень як депутата місцевої ради. Аналіз ч. 1 ст. 5 ЗУ № 93-IV [5] свідчить про те, що вчинення депутатом адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, слугує підставою для дострокового припинення його повноважень лише за умови, якщо на нього накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, які пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Серед трьох випадків, перелічених у ч. 2 ст. 5 ЗУ № 93-IV [5], за наявності яких повноваження депутата можуть припинятися достроково за рішенням відповідної ради, відсутні згадки про вчинення депутатом адміністративних правопорушень [20].

Перспективи подальших досліджень з даної теми. Тематика різноманітних проблем правового статусу ДМР є перспективною та потребує подальших досліджень.

Висновки та пропозиції

1. Запропоновано обмежити граничний вік перебування ДМР на виборній депутатській посаді 65 роками. Пропонується достроково припиняти повноваження депутатів, що досягли граничного віку перебування на виборній посаді та внести зміни до ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад» шляхом додання нового пункту ⁷² наступного змісту: «досягнення ним віку в 65 років».

2. Запропоновано доповнити підрозділ 5 розділу III Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, словосполученням: «депутати місцевих рад».

3. Відмічено, що депутат не несе юридичної відповідальності перед територіальною громадою, перед державою за неправомірні рішення, за які він проголосував у складі депутатського корпусу місцевої ради, та які привели до спричинення шкоди юридичним та фізичним особам, зокрема, матеріальної (ч. 1 ст. 77 ЗУ «Про місцеве самоврядування»). Аргументована необхідність посилення юридичної відповідальності ДМР та одночасного підвищення рівня матеріальних гарантій їхньої діяльності.

4. Запропоновано відмінити невідповідальність депутата за результати його особистого голосування у раді, чим підтримується точка зору М.М. Курманова. Вважаємо, що необхідно закріплення прямої юридичної відповідальності депутатів, відшкодування ними моральної та матеріальної шкоди солідарно. Вважаємо, що потрібно внести наступні зміни до ст. 24 ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування»: «матеріальна шкода, що була завдана територіальній громаді (об'єднаним територіальним громадам) незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету» – змінити на: «відшкодовується за рахунок депутата, що особисто голосував за відповідне незаконне рішення».

5. Запропоновано запровадження особистої цивільно-правової відповідальності депутата за майнову шкоду, заподіяну будь-яким особам незаконними та/або неякісними рішеннями відповідної місцевої ради, якщо цей депутат голосував за нього, та закріплення в законодавстві солідарної цивільно-правової відповідальності депутатів, що прийняли зазначене рішення (пропонується також зміни до ЗУ № 93-IV, пропонується введення нової ст. 48¹).

Список використаних джерел:

1. Максименко Ю.П. Теоретико-правові засади системи стримувань і противаг у діяльності органів місцевого самоврядування: Дис. ... докт. філос. за спец. 081 «Право» (галузь знань: 08 «Право»). – Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023. 273 с.

2. Тупіцин В.М. Організаційне забезпечення діяльності представницького органу місцевого самоврядування в Україні: Дис. канд. наук з держ. управління за спец. 25.00.04. – Дніпропетровський регіональний ін-т держ. упр. НАДУ при Президентові України. Дніпропетровськ, 2015. 247 с.

3. Швець А.І. Основні організаційно-правові форми діяльності депутатів місцевих рад: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2021. 221 с.

4. Шарий В.І. Впровадження системи управління якістю в діяльність депутатів місцевих рад України. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3. С. 215–222.

5. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11.07.2002 р. № 93-IV (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 40, ст.290. (дата звернення: 29.05.2025 р.).

6. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 34, ст. 343. (дата звернення: 29.05.2025 р.).

7. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 40, ст.527. (дата звернення: 29.05.2025 р.).

8. Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації : Указ Президента України від 05.05.2011 р. № 547/2011. *Урядовий кур'єр* від 12.05.2011 р. № 84. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/547/2011#Text> (дата звернення: 29.05.2025 р.).

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України) від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003. *Офіційний вісник України* від 08.05.2003 р., № 17, стор. 131, ст. 789, код акта 24979/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-03#Text> (дата звернення: 29.05.2025 р.).

10. Автор не вказаний. Статус депутатів місцевих рад: реалії, проблеми та шляхи вирішення. Аналітичний документ. К.: Parliamentary Centre та Лабораторія законодавчих ініціатив, 2024. 70 с. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/ali_analyticalpaper_status_of_local_council.pdf (дата звернення: 28.05.2025 р.).

11. Конституція України. Прийнята 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
12. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, № 24, ст. 170. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
13. Про режим в міжнародному пункті контролю для залізничного пасажирського сполучення «Львів» та зони прикордонного контролю : Наказ начальника Львівського прикордонного загону від 10.11.2020 року № 245-ОД. URL: https://dpsu.gov.ua/storage/documents/nakazi/7/nakaz_rezhim_pk_lv_v.docx (дата звернення: 29.05.2025 р.).
14. Положення про порядок надання службових жилих приміщень і користування ними в Українській РСР: затверджене Постановою Ради Міністрів УРСР від 04.02.1988 р. № 37 (зі зм. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-88-п#Text>. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
15. Дослідження Закону України про статус депутатів місцевих рад. Сприяння розвитку місцевої демократії в Україні. Рада Європи. 2018. 21 с. URL: <https://rm.coe.int/2018-01-25-study-law-on-local-councillors-ukr/1680784064>. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
16. Постанова Касаційного Адміністративного Суду у складі Верховного Суду України від 14.02.2024 р. по справі № 380/17653/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/116993648-819a46309256f79a206044f34f91b068>. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
17. Ткачук А.Ф., Наталенко Н.В. Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки / А. Ткачук, Н. Наталенко. – К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2020. 150 с.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 3 та 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (справа щодо статусу депутатів рад) від 13 травня 1998 року № 6-рп/98. *Офіційний вісник України* від 25.06.1998 р., № 23, стор. 105, стаття 851, код акта 5485/1998. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
19. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-ХІІ (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 44, ст. 416. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
20. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 06 грудня 2021 р. по справі № 320/7259/19. адміністративне провадження № К/9901/22141/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101650395> (дата звернення: 28.05.2025 р.).
21. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 (зі зм. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п#Text> (дата звернення: 28.05.2025 р.).
22. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)* 1984, додаток до № 51, ст.1122. (дата звернення: 28.05.2025 р.).
23. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 47, ст.256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 28.05.2025 р.).
24. Олійник В. Як воюють депутати міських та обласних рад: хто на фронті, а хто – ряжений? (дослідження). Стаття від 7 вересня, 2023 р. *Главком*: веб-сайт. URL: <https://glavcom.ua/publications/jak-vojujut-deputati-miskikh-ta-oblasnikh-rad-khto-na-fronti-a-khto-rjazhenij-doslidzhennja-954986.html> (дата звернення: 28.05.2025 р.).
25. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 15.05.2025 р.).
26. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 32, ст. 314. (дата звернення: 28.05.2025 р.).

27. Звіт про наукову діяльність Національної академії правових наук України за 2023 рік / [упоряд.: Є. А. Гетьман, О. С. Гиляка, Я. В. Кова]. Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2024. 398 с.

28. Олійник М., Подлесна А., Бобель А. Чи можуть мобілізувати депутатів та як це вплине на роботу місцевих рад Буковини. Стаття від 10 травня 2024 р. *Суспільне* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/chernivtsi/742919-ci-mozut-mobilizuvati-deputativ-ta-ak-ce-vpline-na-robotu-miscevih-rad-bukovini/> (дата звернення: 28.05.2025 р.).

29. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 33, ст. 175. (дата звернення: 28.05.2025 р.).

30. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях: Наказ Міністерства юстиції 18.06.2015 р. № 1000/5 (із зм. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення: 29.05.2025 р.).

31. Як депутатам місцевих рад виїхати у справах за кордон? *Волинська обласна рада*: веб-сайт. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/yak-deputatm-miscevyh-rad-vyuihaty-u-spravah-za-kordon/> (дата звернення: 28.05.2025 р.).

32. Ухвала Харківського окружного адміністративного суду про відмову у відкритті провадження від 26.07.2021 р. по справі 520/13062/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/98576373-fdef0552744c7b4375faedcse3f1c154> (дата звернення: 28.05.2025 р.).

33. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (зі зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 4, ст. 43. (дата звернення: 29.05.2025 р.).

